

Kultura starověkého Blízkého východu 1

(KBS/KSBV1)

Kateřina Šašková, ZS 2014

MEZOPOTAMSKÉ EPOSY

SUMERSKÉ EPOSY

(ETCSL: The Electronic Text Corpus of Sumerian Literature.

<http://etcsl.orinst.ox.ac.uk/edition2/etcslbypat.php>

Prosecký, Jiří; Hruška, Blahoslav; Rychtařík, Marek, Epos o Gilgamešovi, Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2003)

SUMERSKÝ KRÁLOVSKÝ SEZNAM

první popotopní dynastie:

* jejich panovníci hrdiny sumerských eposů

I. dynastie z Kiše

- ⇒ Etana
- ⇒ (En)mebaragesi
- ⇒ Akka (Agga)

I. dynastie z Uruku

- ⇒ Meskiaggašer, syn boha Utua
- ⇒ Enmerkar
- ⇒ ^dLugalbanda
- ⇒ ^dDumuzi, rybář z města Ku'ary
- ⇒ ^dGilgameš, jeho otcem (démon) *lilû*
- ⇒ Ur-Nungal (také Ur-Lugal)

RANĚ DYNASTICKÉ OBDOBÍ

* *městské státy*

⇒ *čilé styky - spolupráce i války*

* zemědělství záviselo na *umělém zavlažování* - válečné konflikty o *půdu* a *vodu*

společnost

* *vladař* – tituly patrně podle lokální tradice

⇒ **ENSI** - kníže, např. panovníci I. dynastie z Lagaše

⇒ **LUGAL** - král - vůdčí postavení ve výkonném aparátu společnosti

* **EN** – pán/kněz hlavního městského boha, někde zároveň vládcem

* *rada starších* („otců“) - konzervativní a umírněná

* *rada mladších bojovníků*

ENMERKAR A PÁN Z ARATTY

- * spor mezi **Urukem** a **Arattou**
- * v **Arattě** i v **Uruku** nejvyšší bohyní **Inanna**
- * **Enmerkar** chtěl postavit **Inanně** chrám
 - ⇒ na **Inanninu** radu vypravil do **Aratty** *posla* a žádal o pracovní síly, kámen a kovy
- * **Nisaba** - bohyně obilí a písarství
- * *souboj* mezi zástupci obou měst
- * vynález *psaní na hliněné tabulky*

ENMERKAR A ENSUḪKEŠDANNA

- * také *Enmerkar a Ensuhgiranna*
- * skladba řazena také mezi *spory*
- * spor mezi vládcem Uruku Enmerkarem a vládcem Aratty Ensuhkešdannou
 - ⇒ o *nadvládu* a právo slavit s bohyní Inannou *posvátný sňatek*
- * spor vyřešen *magickým soubojem*

LUGALBANDA V HORSKÉ JESKYNI

* také *Lugalbanda v temnotách hor* nebo *Lugalbanda a hora Ğurru*

* **Enmerkar** se vydal na tažení proti **Arattě**

* ve vojsku **Lugalbanda**

⇒ během cesty ochořel

⇒ přátelé jej uložili v *horské jeskyni*

⇒ obrátil se na **Utua**, **Inannu** a **Nannu**

⇒ *uzdravil se* a jako dík uspořádal *hostinu* pro bohy

LUGALBANDA A PTÁK ANZU

- * **Lugalbanda** se vydal do pohoří **Zabu**
- * pták **Anzu** (IM.DUGUD)
- * **Lugalbanda** nakrmil Anzuovo mládě a okrášlil je
 - ⇒ **Anzu** mu daroval ***schopnost rychlého běhu*** a určil, že bude ***slavným*** a bude ***uctíván*** s bohy
- * **Lugalbanda** dohonil **Enmerkarovu** armádu
- * **Enmerkarovi** scházela podpora **Inanny**
 - ⇒ **Lugalbanda** vyslán do **Uruku** - rituál k dobytí **Aratty** (tamaryšek, staré rákosí a ryba ***suḫurmaš***)

LUGALBANDA A PTÁK ANZU

pták Anzu; BM 23287; RD III

GILGAMEŠ

formy zápisu jména

* *sumerská verze* - Bilgames - log. ^dBIL₃.GA.MEŠ₃

𒂗𒂗𒂗𒂗𒂗𒂗𒂗𒂗

* *starobabónská verze* - log. ^dGIŠ

𒂗𒂗

* *středobabylónská verze* - log. ^dGIŠ.GIM.MAŠ

𒂗𒂗𒂗𒂗𒂗

* *standardní babylónská verze* - log. ^dGIŠ.GIN₂.MAŠ

𒂗𒂗𒂗𒂗𒂗

⇒ všechny formy zápisu nějakým způsobem souvisejí s mýtickým stromem *mēsu*

* v sumerštině několik samostatných vyprávění

* některé inspirací pro mladší akk. **Epos o Gilgamešovi**

GILGAMEŠ

otázka Gilgamešovy historicity a další texty, které jej zmiňují:

Gilgameš a Akka

* **Akka** - podle Sumerského královského seznamu Akkovým otcem král **Mebaragesi** (také Enmebaragesi)

⇒ **nápis** na zlomcích kamenných nádob snad z **Chafádží** (starov. Tutub) v povodí Dijály - část jeho jména a titul „**král Kiše**“

⇒ považován za **historickou postavu** (snad lety 2630-2600 př. n. l.)

GILGAMEŠ

Tummalská kronika

- * 33 řádků
- * pojednává o stavební činnosti v chrámu **Tummal** (svatyně Ninlil v Nippuru)
- * kněz **Mebaragesi, Akka, Gilgameš**

Anam

- * panovník **Uruku** zhruba na konci **19. stol. př. n. l.**
„hradba Uruku, prastaré dílo božského Gilgameše“

Maqlû

„Gilgameši, (...), Anunnakuů soudce, rozvážný kníže, (...) v podsvětí pánem, tys soudce, jako bůh vidíš (vše). Přebýváš v podsvětí, rozsudek vynášíš, soud tvůj je neměnný, slovo tvé oslyšet nelze (...).“

dopis ze Sultantepe

- * zřejmě z období po **8. stol. př. n. l.**
- * **Gilgameš** požaduje zvířata spolu s velkým množstvím potravin, předmětů, kovů a drahých kamenů

GILGAMEŠ A AKKA

- * 115 veršů
- * šestnáct verzí z písařské školy v **Nippuru**
- * dnes v **Istanbulu, Jeně a Filadelfii**
- * spor **Gilgameše** s králem **Kiše Akkou** (také Agga)

GILGAMEŠ A CHUVAVA

- * také „*Gilgameš a země Živého*“
- * *dvě verze* - A a B
- * služebník **Enkidu**
- * 50 uruckých mužů

Chuvava

- * dosazen **Enlilem** jako strážce **Cedrového lesa** v **Libanonu**

GILGAMEŠ A NEBESKÝ BÝK

* **Inanna** se jej pokusila svést

⇒ Gilgameš ji *odmítl* a *urazil*

* Inanna se vydala **Anem**, aby jí dal *nebeského býka*

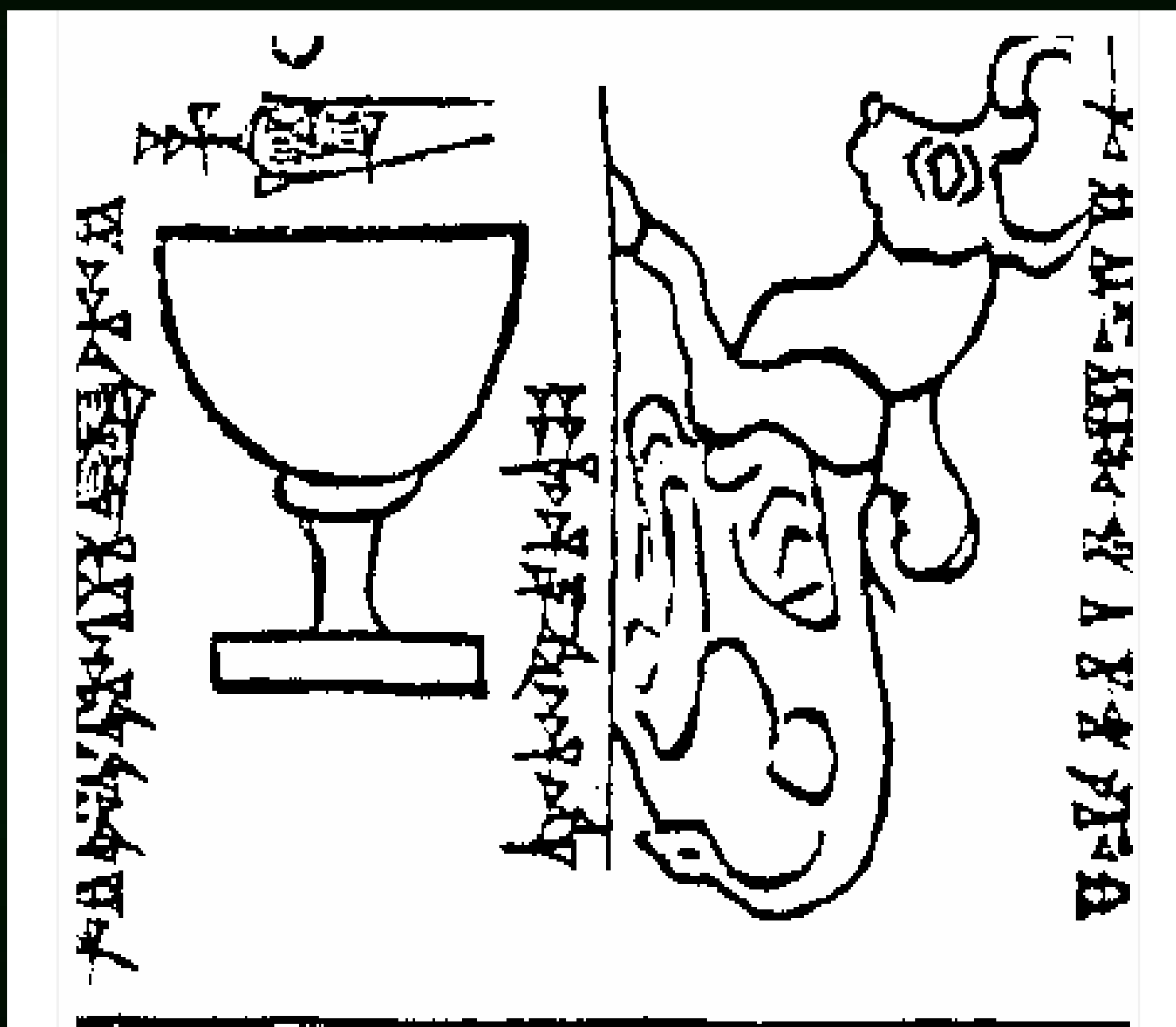
⇒ ten požíral vše v **Uruku** i okolí

* *boj* v ulicích města **Uruku**

* spolu s **Enkiduem** a 50 uruckými muži

⇒ **Inanna** Gilgameše *proklela*

GILGAMEŠ A NEBESKÝ BÝK

GILGAMEŠ A NEBESKÝ BÝK

GILGAMEŠ A NEBESKÝ BÝK

GILGAMEŠ A NEBESKÝ BÝK

BM 89435

GILGAMEŠ, ENKIDU A PODSVĚTÍ

- * také „*Gilgameš a dub*“, „*Gilgameš, Enkidu a podsvětí*“, nebo „*Strom ħuluppu*“
- * začíná *mythologickým úvodem*
 - ⇒ rozdělení sfér vlivu mezi sumerská božstva
- * na břehu **Eufratu** rostl *mýtický strom*
- * vítr jej však vyvrátil z kořenů a vrhl do Eufratu
- * našla jej **Inanna**, která jej znovu zasadila
 - ⇒ v kořenech se usídlil *had*
 - ⇒ v kmeni *divoženka*
 - ⇒ v jeho koruně božský pták **Anzu**

GILGAMEŠ, ENKIDU A PODSVĚTÍ

- * **Inanna** si chtěla nechat udělat trůn a postel
 - ⇒ požádala o pomoc **Utua**, ten jí však nevyslyšel
 - ⇒ obrátila se na **Gilgameše**
 - ⇒ ten zabil *hada*, vyhnal **Anzua** a *divoženka* uprchla
- * **Inanna** si nechala udělat trůn a postel
- * **Gilgameš** buben a paličky (nebo hůlku a kroužky)
- * pukla země a nástroje mu spadly do *podsvětí*
- * **Enkidu** se nabídl, že je z podsvětí přinese
- * pak Gilgamešovi podsvětí *popisoval*

GILGAMEŠOVA SMRT

- * začíná *nářkem* - **Gilgamešovo** *onemocnění*
- * několik Gilgamešových *snů*
 - ⇒ bohově rozhodli, že *zemře*
 - ⇒ v podsvětí má mít *výsadní postavení* - s **Dumuzim** a **Ningišzidou** v *podsvětním soudu* a bude bdít nad *dušemi zemřelých*
- * stavba *honosné hrobky* s dary pro podsvětní božstva
- * závěr - *chvalozpěvné shrnutí* a *ponaučení*, aby lidé na své zemřelé nezapomínali a dbali o jejich památku

AKKADSKÉ EPOSY

EPOS O GILGAMEŠOVI

- * vznikl **spojením** několika nesouvisejících **sumerských textů** o Gilgamešovi a **doplněním z jiných textů**
 - ⇒ zahrnuty nebyly – **Gilgameš a Akka** a **Gilgamešova smrt** (ve standardní verzi není ani **Gilgameš a podsvětí**)

vývoj textu

starobabylónské období (asi 18.-17. stol. př. n. l.)

- * **dvě tabulky** asi z **Uruku** či **Larsy** (kol. 1700 př. n. l.)
 - ⇒ součástí **rozsáhlejší epické skladby**
 - ⇒ v kolofonu název **Šūtur eli šarrī** (Vyniká nad (jiné) krále)
 - ⇒ 2. a 3. tabulka z minimálně 4
 - ⇒ setkání s **Enkiduem**, přípravy na cestu do **Cedrového lesa**
 - ⇒ podstatné **rozdíly** od standardní verze

- * **fragment** z **Nippuru**

EPOS O GILGAMEŠOVI

* *čtyři tabulky* z 18. století př. n. l. - **Nippur**, dvě v **Tell Harmal** (Šaduppūm), **Iščali** (Nērebtum)

⇒ cvičné *školní tabulky* - úryvky či výtah z výpravy proti **Chuvavovi**

* *fragment* neznámého původu - zhotovení dveří pro chrám boha **Enlila** v **Nippuru**

* *tabulka* snad ze **Sipparu** (18. nebo 17. stol. př. n. l.)

⇒ zřejmě součást opisu *celého eposu* – šenkýřka **Siduri**, **Uta-naištim** (ve standard. verzi **Ut-napištim**), **Sursunabu** (st. verze **Uršanabi**)

⇒ kryje se s textem IX. a X. tabulky stand. verze

EPOS O GILGAMEŠOVI

vývoj textu

starobabylónské období (asi 18.-17. stol. př. n. l.)

* jakási *podoba eposu* vznikla na základě starších *sumerských* epických skladeb už ve starobab. období

* forma však *nebyla ustálená*, šířena spíše *ústní tradicí*

* různé názory na tuto *starobab. podobu eposu*

⇒ shoda jen v tom, že *příběh o potopě (Atraḫasis)* ve starobab. verzi obsažen *nebyl*

EPOS O GILGAMEŠOVI

vývoj textu

středobabylónské období

- * z Mezopotámie jen dva texty (**Nippur** a **Ur**), **Chattuša**, **Emar** (dn. Tell Meskene), **Megiddo** (dn. Tell el-Mutesellim), **Ugarit** (dn. Rás Šamra)
- * zhruba ve 13. stol. př. n. l. (konec vlády kassitské dynastie) - proces *fixace* literární tradice - **kanonizace**
 - ⇒ literární tradice **ustálena** a dále tradováno pouze **kanonické znění**
 - ⇒ rozdělení do tabulek a sérií
 - ⇒ **standardní babylónština**

EPOS O GILGAMEŠOVI

standardní verze

- * pouze 11 tabulek
- * začíná a končí obrazem *urucké hradby*
- * spojení několika sum. textů o **Gilgamešovi** a částí dalších sumerských a starobabylónských epických básní
- * nezařazeny např. *Gilgameš a Akka* a *Gilgamešova smrt*

EPOS O GILGAMEŠOVI

- * **název** podle **incipitu** (prvních slov)
 - ⇒ **Ša nagba imuru** (ten, jenž hlubinu zřel)
- * podle tzv. **kolofonu** (závěrečné poznámce tabulky) a v **katalozích** literárních textů
 - ⇒ **Iškaru Gilgameš** (Sbírka Gilgameš)
- * text znám nejlépe z verze z **Aššurbanipalovy knihovny** (7. stol. př. n. l.) - tato verze má ale 12 tabulek
- * **Sîn-leqe-unnîni**
 - ⇒ autor (spíše kompilátor)
 - ⇒ kněz zaklínač (*āšipu/mašmaššu*) kol. roku 1200 př. n. l.
 - ⇒ působil v **Uruku** nebo na dvoře **Tukultí-Ninurty I.**
- * **Nabû-zukup-kēnu**
 - ⇒ kněz a učenec u dvora **Sargona II.** a **Sinacheriba**
 - ⇒ přidána **12. tabulka** - asi 27. *du'ūzu* 705 př. n. l.

EPOS O GILGAMEŠOVI

1. tabulka

- ⇒ prolog
- ⇒ za pomoci bohyně **Aruru** stvořen **Enkidu**
- ⇒ *nevěstka* odvedla **Enkidua** ke **Gilgamešovi**

2. tabulka

- ⇒ **Enkidu** v **Uruku** prodělal poslední přeměnu v civilizovaného člověka
- ⇒ uzavřel s **Gilgamešem** přátelství

3.-5. tabulka

- ⇒ výprava proti **Chuvavovi** (var. **Chumbaba**)
- ⇒ vychází ze sum. *Gilgameš a Chuvava* - rozdíly

6. tabulka

- ⇒ vychází ze sum. *Gilgameš a nebeský býk*

EPOS O GILGAMEŠOVI

7. a 8. tabulka

⇒ **Enkiduovy sny** o brzké smrti a jeho *smrt*

9.-10. tabulka

⇒ **Gilgamešovo** hledání *věčného života*

⇒ **Siduri, Uršanabi**

11. tabulka

⇒ **Ut-napištim** - příběh o *potopě* (*Atraḫasis*)

12. tabulka

⇒ sestup **Enkidua** do podsvětí

⇒ vychází ze sum. *Gilgameš a dub* - pouze odtržen
mythologický úvod, zbytek *téměř doslovně přeložen*

(Prosecký, Jiří; Hruška, Blahoslav; Rychtařík, Marek, Epos o Gilgamešovi, Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2003)

KONEC